

Шуліма А. О.

Національний університет «Києво-Могилянська академія», завідувач відділу з питань правових реформ та демократичного розвитку Головного управління з питань конституційно-правової модернізації Адміністрації Президента України, здобувач

ТЕМПОРАЛЬНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗАКОНУ В КОНТЕКСТІ КОНСТИТУЦІЙНОЇ РЕФОРМИ

Актуальність удосконалення Конституції України на даний час вже не є питанням, яке слід доводити як у наукових, так і політичних колах. Про необхідність внесення змін до Основного Закону України, зокрема, в частині системи державної влади, місцевого самоврядування, удосконалення правосуддя та здійснення судової влади в Україні, неодноразово наголошувалося в рекомендаціях ПАРЄ, Венеціанської Комісії, інших міжнародних інституцій.

Імпульсу фахового обговорення концептуальних підходів до конституційних змін надало створення Главою держави Конституційної Асамблеї – спеціального допоміжного органу при Президентові України з цього питання, діяльність якого ґрунтується, зокрема, на засадах професіоналізму та науковості (Указ Президента України «Про Конституційну Асамблею» від 17 травня 2012 року № 328, Урядовий кур'єр, 2012 р., 22 травня 2012 року, № 89).

Очевидно, що робота Конституційної Асамблеї повинна стосуватися не лише інституційних змін. Належна увага має бути приділена й аналізу загальнотеоретичних підходів до актуальних питань, які є предметом конституційного регулювання.

Серед досліджень з питань темпоральних характеристик закону також є низка таких, що можуть бути цікаві потенційному конституцієтворцю.

Це насамперед уточнення формулювань норм чинної Конституції України, зокрема частини першої статті 58 (щодо заборони зворотньої дії закону в часі), частини п'ятої статті 94 (щодо умови набрання законом чинності), а також частини другої статті 152 (щодо наслідків ухвалення Конституційним Судом України рішень). Особливої уваги потребують і нові інститути, які на сьогодні перебувають на стадії наукового переосмислення та з огляду на рівень дискусійності відповідних питань на практиці потребують конституційного закріплення. Йдеться передусім про необхідність встановлення попереднього конституційного контролю за процедурою розгляду та прийняття закону про внесення змін до Конституції України, а також про розрізнення правових категорій «чинність» і «дія» закону і, відповідно, чітке вживання цих понять в Основному Законі держави. Стисло окреслимо кожен із названих напрямів.

1. Як відомо, науково-практична дискусія навколо застосування частини першої статті 58 Конституції України (за якою закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотньої дії в часі, крім випадків, коли

вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи) розпочалася на рівні Конституційного Суду України ще в 1999 – 2001 роки і триває донині. Тому при доопрацюванні відповідного формулювання варто було б повернутися до Рішень Конституційного Суду України, зокрема, від 9 лютого 1999 року № 1-рп/99, від 19 квітня 2000 року № 6-рп/2000, від 5 квітня 2001 року № 3-рп/2001 та переглянути окремі думки до них. Адже дотепер залишаються актуальними порушені свого часу суддею Конституційного Суду України М.І. Козюброю та деякими іншими авторами питання щодо поширення принципу «закон зворотної дії не має» на юридичних осіб, а також застосування зворотної дії закону в тих випадках, коли закон поліпшує правове становище фізичної чи юридичної особи (наприклад, сприяє здійсненню прав і свобод, звільняє від обов'язків, зокрема, сплати податків чи знижує останні).

2. Не новою є і проблематика частини п'ятої статті 94 Конституції України, за якою закон набирає чинності через десять днів з дня його офіційного оприлюднення, якщо інше не передбачено самим законом, але не раніше дня його опублікування. Адже дискусію навколо розмежування термінів «оприлюднення» та «опублікування» досі не завершено. Саме ж зазначене положення здебільшого реалізується на практиці саме через виняток (шляхом установлення дати набрання чинності в самому законі). Законодавець визначає момент набрання законом чинності в день його опублікування, а останнім часом – у день, наступний за день його опублікування. Відповідно вимога щодо набрання законом чинності через десять днів з дня його офіційного оприлюднення залишається фактично на папері. Отже, повною мірою не забезпечується право кожного знати свої права і обов'язки (частина перша статті 57 Конституції України), яке має витоки ще з середини XVII століття (Лильберн Д. Памфлети. – М.: Соцгиз, 1937, С.37).

Тому доцільно було б передбачити в Конституції України, що закон набирає чинності не раніше ніж через декілька (можливо й десять) днів з дня його першого офіційного опублікування.

3. Потребує уточнення й положення частини другої статті 152 Конституції України щодо втрати законами, іншими нормативно-правовими актами чинності як наслідок визнання їх неконституційними. Адже зазначене формулювання (яке до того ж у практиці діяльності Конституційного Суду України нерідко застосовувалося як обґрунтування розгляду ним лише чинних актів) не враховує випадків, коли норми акту, що втратив чинність, мають переживаючу (ультраактивну) дію.

4. Особливе місце в ході модернізації положень Конституції України має бути приділено проблемі встановлення гарантії дотримання конституційної процедури розгляду та прийняття закону про внесення змін до Конституції України. На сьогодні встановлено попередній конституційний контроль такого закону на відповідність вимогам 157 та 158 Кон-

ституції України. Пропонується також доповнити порядок внесення змін до Основного Закону держави ще одним етапом – перевіркою Конституційним Судом України дотримання конституційної процедури розгляду та прийняття закону про внесення змін до Конституції України, позитивний висновок щодо якої має бути обов'язковою умовою набрання таким законом чинності.

5. Питання розрізнення правових категорій «чинність» та «дія» та уніфікації відповідної термінології (зокрема, при вживанні словосполучень «набрання/втрата чинності», «введення в дію/ припинення дії») у Конституції України – ще одна важлива проблема, на яку слід звернути увагу під час напрацювань змін до Основного Закону держави. Адже у чинній Конституції України поняття «набуття (набрання) чинності» та «введення в дію» використовуються як синонімічні (пункти 4, 9 розділу XV «Перехідні положення»), а у пункті 10 цього розділу в цьому ж контексті вживається словосполучення «до прийняття законів». Юридична ж практика свідчить про необхідність чіткого розрізнення зазначених категорій (Див. Теплюк М. О., Ющик О.І. Введення в дію законів України: питання теорії та практики. – К., Парламентське вид-во, 2011. – 200 с.; А. Шуліма. «Чинність» та «дія» закону: розмежування понять // Держава і право: Зб. наук. праць: Юридичні і політичні науки. – Вип. 51. – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2011).

Убачається, що належна увага до наведених вище аспектів при розробленні змін до Конституції України сприятиме мінімізації юридичних колізій та політичних дискусій з цих питань на практиці.

Олькіна О. В.

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
асистент кафедри конституційного права, кандидат юридичних наук*

ОСОБЛИВОСТІ МЕХАНІЗМУ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

Забезпечення безперешкодного руху інтересів суб'єктів до цінностей, які є об'єктами конституційних правовідносин, здійснюється завдяки їх конституційно-правовому регулюванню. Перед будь-якою державою стоїть завдання забезпечити високу ефективність механізму правового регулювання, включаючи удосконалення законодавства, поліпшення ефективності і якості застосування права, посилення правової активності громадян, різних громадських організацій, підвищення правової культури. Так, В. Н. Хропанюк визначає поняття механізму правового регулювання – як систему правових засобів, за допомогою яких здійснюється упорядкованість суспільних відносин відповідно до цілей і задач правової держави (Хропанюк В. Н. Теория государства и права. Учебник / В. Н. Хропанюк. – 3-е изд. дополн. и испр. – М.: Омега-Л, 2008. – С.54.)